

Kapitola 7

Spojené státy americké v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Východiska

„Vztahy ČR s USA jsou nadstandardní, mají spojenecký charakter a jsou založeny na společně sdílených hodnotách, na transatlantické vazbě a v neposlední řadě i na těsných vztazích mezi USA a EU. Politiky obou zemí mají mnoho společných prvků v oblasti boje proti terorismu a při podpoře demokracie a lidských práv,“ píše se ve *Zprávě o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*, kterou pravidelně vydává Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV).¹ Přestože v roce 2008 neexistovala ucelená koncepce české zahraniční politiky vůči USA (podle údajů poskytnutých MZV se s přípravou vyčkávalo na výsledek listopadových prezidentských voleb v USA²), lze z empirického hlediska konstatovat, že došlo k jejich dalšímu rozšíření i prohloubení. Význam, který jim byl přikládán, dokládá i rozměr politické a veřejné diskuse nad některými z hlavních témat nebo skutečnost, že hned o dvou z nich (umístění prvků raketové obrany a vyjmutí z vízového režimu) se zmínil ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg na zasedání Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ČR (PSP), věnovanému klíčovým otázkám české zahraniční politiky v roce 2008.³

Nejvýznamnějšími oblastmi vzájemných vztahů byly záměr na umístění radarové stanice (EBR, *European-Based Radar*) jako prvku raketové obrany (PRO) na území ČR, vyjmutí českých občanů z vízového režimu USA (zařazení ČR do tzv. *Visa-Waiver Program*) a trvající úzká spolupráce při prosazování demokracie a lidských práv ve světě. Budou jim zde proto věnovány samostatné oddíly, následované shrnutím ekonomických a kulturních vztahů, okrajových tematických oblastí. Předcházet bude nastínění politické diskuse a následovat identifikace klíčových aktérů české zahraniční politiky vůči USA.⁴

Politický kontext

Zahraniční vztahy ČR a USA se staly v roce 2008 předmětem nebývale živé a obšírné politické diskuse, která vypovídá o jejich pocíťovaném významu. Podle očekávání se tato diskuse soustředila především na rozmístění PRO a vízovou otázku.

Ve věci radarové stanice vláda hájila pozici, že umístění radaru na českém území bude významným příspěvkem k obraně ČR a proto v jejím základním zájmu, a že dojednala pro ČR výhodné podmínky. Za to sklízela kritiku opozičních stran (ČSSD, KSČM) i větší části koaliční Strany zelených. Naopak mohla se opřít o poslance a stranickou základnu ODS a převážnou většinu KDU-ČSL. Základními kameny politické diskuse o PRO byly diskurzy suverenity, ohrožení, zisků a ztrát. (Toto rozdělení je do jisté míry zjednodušující a umělé, protože diskurzy se navzájem překrývají. Záměrem je zde pouze načrtnout a utřídit probíhající diskusi.)

Argument ztráty národní suverenity hrál v kritice vládního postupu na úrovni politické diskuse patrně klíčovou úlohu. Zatímco vláda ujišťovala, že umístění PRO českou suverenitu vzhledem k možnosti smlouvy jednostranně vypovědět a kontrole činnosti radaru nijak neoslabí, vyjádřil se např. předseda opoziční ČSSD Jiří Paroubek: „Základny jsou silný zásah do psychiky země, do její vnitřní celistvosti.“⁵ Když dříve USA po projednání s českou stranou předložily Rusku návrh recipročních kontrol na radarové stanici v ČR a na ruských vojenských zařízeních, které by prováděli vojensští přidělenci, prohlásil: „Netoužíme tu mít cizí vojáky, na jedné straně americké, na druhé straně ruské.“⁶ Negativní reakce na tuto zprávu byly rovněž organizovány narativem jednání o nás, bez nás.⁷

V diskurzu ohrožení stála na jedné straně vláda, která hájila projekt raketové obrany jako odpověď na hrozby 21. století (odrážela tak i diskurz NATO),⁸ na druhé straně politická opozice, zpochybňující hrozbu Íránu, popř. radikálněji pojímající projekt raketové obrany jako narušení existující rovnováhy sil a tím snížení bezpečnosti⁹ (odrážející naopak ruský vládní diskurz; předseda KSČM Vojtěch Filip tak při projednávání smluv v Poslanecké sněmovně např. prohlásil, že v případě schválení smluv by se ČR stala „válčištěm velmocí“,¹⁰ kdežto místopředsedkyně Senátu za ČSSD Alena Gajdůšková hovořila na jeho půdě o návratu do „období bipolárního světa, chcete-li, studené války“¹¹). Tento argument vláda odmítala tvrzením, že jde o systém obranný, nikoliv útočný.

Vládní pozice se omezovala na opakování argumentu USA o podloženosti hrozby Íránu, popř. nestátních aktérů, aniž se pokoušela uplatnit takovou konceptualizaci bezpečnosti, při níž by nebyla současně pojmenována vnější hrozba. Zaznamenáníhodným vybočením z vládního postoje ohledně původu hrozeb, před nimiž je třeba i za pomoci raketové obrany chránit, bylo prohlášení předsedy vlády Mirka Topolánka, že „nejlepší kampaní na radar byl konflikt v Jižní Osetii“,¹² čímž nepřímou přesměřoval diskurz hrozeb na Rusko. Ministr zahraničních věcí Schwarzenberg však později na schůzi Zahraničního výboru sněmovny tuto interpretaci označil za „velký omyl“ a uvedl, že premiér pouze poukazyval na reálnou existenci hrozeb v dnešním světě.¹³ Nicméně při projednávání smluv v Poslanecké sněmovně 29. října premiér znovu prohlásil, že odmítnutí smluv o PRO by ČR vydalo všanc „mocenským ambicím např. Ruské federace“,¹⁴ v Senátu později hovořil o „otevření dveří novému ruskému im-

perialismu“.¹⁵ Zde je nicméně nutno ve vládním diskurzu odlišit definici hrozeb, před nimiž má raketová obrana chránit a ke které lze vztáhnout pouze první premiéřův výrok, a na druhé straně sekuritizaci možného odmítnutí smluv, zvláště potom, pokud bude uveden do souvislosti s ruským nátlakem na toto rozhodnutí, k čemuž se vztahují druhé dvě prohlášení (např. při projednávání ve sněmovně předseda ČSSD varoval před „reálnou a nebezpečnou“ reakcí Ruska, které je třeba se odmítnutím žádosti USA vyvarovat¹⁶).

Politická kritika se dotýkala rovněž způsobu vedení jednání a zejména jeho výsledků, tj. diskurzu zisků a ztrát jednání. ČSSD tak např. napadala vládu za to, že nedvedla jednání dostatečně rázně a nedosáhla výsledků srovnatelných s Polskem. Tento diskurz lze chápat jako součást širší diskuse na téma co bychom měli od USA chtít? Opozice zaujímal pozici materiální a utilitární (v jistém rozporu s odmítáním celého projektu buď přímo, nebo obchvatem prosazováním raného hlasování parlamentu nebo vyhlášení referenda v podmínkách, kdy se většina veřejnosti stavěla proti a projekt neměl jistou podporu koaličních poslanců), kdežto vláda tvrdila, že přínosem pro ČR je už samo zapojení do systému. Na spíše hodnotové rovině zdůrazňovala i abstraktní význam transatlantické vazby, s ním spojené povinnosti a možnost se USA odvděčit. Ani vládní pozice nebyla zcela konzistentní, protože přes ujištění, že dostatečným přínosem pro ČR je už samo zapojení do systému, usilovala o další výhody v podobě uzavření Dohody o spolupráci v oblasti vědy a průmyslu (znamenající materiální výhody ne přímo pro AČR, ale pro české podniky a výzkumné instituce). Radikálnější kritici výsledné bilance zisků a ztrát synteticky propojili tento diskurz s diskurzem suverenity a ohrožení – umístění PRO bude znamenat zabezpečení pouze USA na úkor národní bezpečnosti ČR (v důsledku narušené rovnováhy moci, obnovení závodů ve zbrojení nebo vystavení vyššímu riziku teroristického útoku, zaměření ruskými raketami a popř. rovněž zdravotních rizik), což bude zároveň doprovázeno ztrátou její suverenity.

Poměrně ostrá politická diskuse provázela i dojednávání změny vízového režimu. Vláda, zejména ústy premiéra M. Topolánka a místopředsedy vlády A. Vondry, ujišťovala Parlament ČR i veřejnost, že memorandum i prováděcí dohody byly vyjednány dobře a mohou se dokonce stát vzorem pro vyjednávací proces EU a USA v otázce vízové povinnosti, ale opoziční strany podrobily proces jednání kritice, soustředěné na několik hlavních témat.

ČSSD a KSCM jednak poukazovaly na skutečnost, že dohoda s USA nezakládá skutečnou vízovou rovnoprávnost, jak tvrdila vláda – pouze zjednodušuje vstupní proceduru. Souvisejícím ožehavým tématem bylo i množství osobních údajů, které budou muset být přikládány k elektronické žádosti podané v systému ESTA (*Electronic System for Travel Authorization*), a údajů zprostředkovaných českými státními institucemi americké straně. Opozici byl kritizován i dvoustranný charakter jednání. Podle místopředsedy Poslanecké sněmovny Lubomíra Zaorálka (ČSSD) je ČR „servilní vůči USA a bourá jednotu EU“.¹⁷ ČSSD kritizovala i údajné propojení této tematické oblasti s jednáním o rozmístění PRO na území ČR. Zároveň však, jak bylo uvedeno výše, vládu diskurzem zisků a ztrát kritizovala za to, že v jednání o radaru nezískala dost.

Lze shrnout, že zúčastnění aktéři u obou témat zaujímalí pozice v souladu s jejich dlouhodobější ideovou orientací. S použitím konceptualizace idejí o zahraniční poli-

tice, užitě v loňském vydání této publikace,¹⁸ zastávala vláda pozici internacionalistickou s určitou převahou atlantického momentu vzhledem k dominanci ODS a postoje ministra zahraničních věcí. (Internationalistický aspekt vládní pozice je možno nalézt v pozici k raketové obraně jako součásti systému NATO a v úpravě Memoranda o porozumění ve vízové otázce tak, aby brala více zřetel na přání Evropské komise a deklarované zájmy některých dalších států EU mimo Koalice pro vízovou rovnoprávnost.) Silný kontinentální prvek byl vysledovatelný v pozici ČSSD, podobně jako autonomismus u KSČM.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Prvky raketové obrany na území ČR

„Tato smlouva je součástí konzistentní politiky České republiky. První úkol zahraniční politiky každého státu je zajistit vlastní bezpečnost,“ řekl ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg po podpisu tzv. *Hlavní smlouvy o umístění radarové stanice*.¹⁹ V roce 2008 byla podpisem této smlouvy, podobně jako *Smlouvy o právním postavení ozbrojených sil USA na území České republiky* (SOFA),²⁰ završena jednání trvající od roku 2002. Byl rovněž učiněn významný krok k naplnění jednoho z cílů *Bezpečnostní strategie České republiky* (2003), která zapojení do projektů raketové obrany předpokládá jako prostředek zajištění bezpečnosti proti útoku zbraněmi hromadného ničení.²¹ Nakonec byly na tyto smlouvy nově navázány i další procesy spolupráce, které se odrazily např. v podpisu *Rámcové dohody o spolupráci v oblasti vědy a průmyslu* a založení tzv. strategického dialogu jak výrazu úzkého spojení mezi Českou republikou a USA.

Hlavní smlouva, která vymezuje účel raketové obrany, radarové stanice samé, velení a kontrolu operací, přístup na základnu i začlenění do plánovaného systému NATO, byla předmětem mezivládních jednání 31. ledna v Praze.²² Díky obecnější povaze dokumentu a poměrně vysokému počtu (18) schůzek v roce 2007 nezůstaly mezi stranami významné třecí plochy. Během summitu NATO v Bukurešti tak 3. dubna ČR a USA oznámily, že jednání byla uzavřena, a smlouva byla následně podepsána 8. července v Praze ministry zahraničních věcí K. Schwarzenbergem a Condoleezou Riceovou.²³ Naproti tomu smlouva SOFA obsahovala řadu sporných témat (viz níže), u nichž obě strany dospěly ke kompromisu jen pozvolna a uzavření jednání bylo několikrát odloženo. Nad smlouvou se vyjednávací týmy sešly v Praze 28.–30. ledna, 5.–7. března, 9.–11. dubna (o den dříve projednávala Bezpečnostní rada státu /BRS/, v tomto roce již druhou změnu směrnic jednání, což naznačuje složité hledání kompromisu),²⁴ 22. dubna, v Bruselu na okraji zasedání ministrů obrany NATO 12. června a při návštěvě ministryně obrany Vlasty Parkanové v USA 16. července. Ministři obrany V. Parkanová a Robert Gates nakonec smlouvu podepsali v Londýně 19. září.²⁵ Na základě koaličních jednání byla ratifikace smluv naplánována až po prezidentských volbách v USA (na to naléhala zejména Strana zelených) i krajských a senátních volbách v ČR. Vzhledem k celkově odmítavému postoji české veřejnosti neměly

koaliční strany včetně ODS, která dříve požadovala co nejrychlejší završení procesu jednání, snahu učinit z hlasování v parlamentu na umístění radarové stanice součástí předvolebního klání. Načasování procesu zahraniční politiky v této tematické oblasti bylo proto do značné míry ovlivněno vnitropolitickými souvislostmi v ČR. Před koncem roku 2008 schválil nakonec smlouvy pouze Senát ČR (27. listopadu), kde měla vládní koalice narozdíl od Poslanecké sněmovny pohodlnou většinu.

Vývoj v prvních měsících roku 2009 potom naznačil, že Poslanecká sněmovna nebude o smlouvách v nejbližší době rozhodovat (zvláště poté, co byla vláda, která smlouvy dojednala, vyjádřena 24. března nedůvěra), a nová americká vláda zvažovala alternativní přístupy k řešení iránské otázky v širším kontextu vztahů mezi USA a Ruskem.²⁶ Budoucnost projektu tak zůstává v době tisku této ročenky nejasná.

Nicméně zpět k roku 2008. Rozmístění PRO na území ČR bylo předmětem schůzek nejen vyjednávacích týmů, ale i řady dalších jednání zástupců MDA a amerických ministerstev zahraničních věcí a obrany v Praze. Strategii vyjednávání Hlavní smlouvy a SOFA shrnul ministr Schwarzenberg v lednovém televizním vystoupení, ve kterém mj. uvedl, že česká strana nechce čekat na výsledek listopadových prezidentských voleb v USA, protože od americké vlády očekává kontinuitu závazků a domnívá se, že se současnou vládou je schopna dojednat lepší podmínky.²⁷

Přes deklarovaný záměr obou stran uzavřít klíčové smlouvy co možná nejdříve bylo jednání několikrát odloženo. Veřejně zmiňovanými termíny byly porůznu únorová návštěva premiéra Topolánka v USA, bukurešťský summit NATO a výročí Pražského povstání. Nakonec se také nepodařilo na rozdíl od původního plánu české diplomacie obě smlouvy uzavřít současně, když do červencové návštěvy ministryně C. Riceové v Praze nebyla dojednána smlouva SOFA (a proti očekáváním ani *Rámcová dohoda o spolupráci v oblasti vědy a průmyslu*, viz níže). Načasování závěru jednání se stalo i předmětem jistého vzájemného napětí, když americké ministerstvo obrany v lednu oznámilo, patrně aby vyvinulo tlak na českou stranu a zlepšilo svou vyjednávací pozici, že jednání budou završena během několika týdnů. Česká vláda se však vzápětí vyjádřila, že je třeba především „vyjednat dobrou smlouvu“ a proces neuspěchat.²⁸

Potřebu vyjasnit českou vyjednávací pozici odkryl i vývoj jednání o umístění raketového prvku amerického systému v Polsku, kdy na české straně nakrátko vznikl patrný nesoulad. Český velvyslanec ve Washingtonu Petr Kolář označil za únorové návštěvy premiéra Topolánka raketovou základnu a radarovou stanici za celistvý projekt a jeho části za vzájemně podmíněné, náměstek ministra zahraničních věcí Tomáš Pojar později uvedl, že i sám radar posílí bezpečnost ČR a NATO.²⁹ Po bukurešťském summitu MZV navíc upřesnilo, že z neveřejné zprávy, která byla během jednání přijata, vyplynul přínos radaru v pokrytí území členských států a jeho potenciál spolupracovat s již existujícími systémy raketové obrany, jež jsou v současnosti vyvíjeny nebo jimiž již NATO disponuje (PAC-3, MEADS, SAM/T, THAAD a Aegis proti raketám středního a nižšího doletu).³⁰ Ale vzápětí ale ministryně obrany Parkanová v televizním vystoupení uvedla, že při neúčasti Polska by jednání mezi ČR a USA měla začít znovu, neboť by se zásadním způsobem změnila jejich okolnosti,³¹ za což vzápětí sklídila premiérovu kritiku.

Významnějším sporným tématem v Hlavní smlouvě byla ochrana životního prostředí, resp. likvidace škod způsobených provozem radarové stanice po její eventuální demontáži. ČR nakonec uspěla s požadavkem, aby smlouva odkazovala na českou právní úpravu a nikoliv americké zákony. Česká strana rovněž do smlouvy prosadila kapitolu o zapojení systému raketové obrany do struktur NATO (dlouhodobě na to naléhali zejména Strana Zelených jako vládní strana). Začlenění této kapitoly bylo oznámeno 7. února. Premiér Topolánek potom bezprostředně po bukurešťském summitu NATO oznámil, že v závěrečném prohlášení je „naprosto explicitně uvedeno, že systém, který se u nás buduje, bude součástí jakékoliv architektury raketové obrany, která se bude v Evropě budovat“.³² Sama deklarace nicméně hovoří pouze o hledání způsobů, jimiž by bylo zajištěno, že evropské prvky raketové obrany, jejichž příspěvek k obraně členských států NATO oceňuje, budou součástí budoucí širší alianční obranné architektury.³³

Ve smlouvě SOFA bylo sporných otázek mnohem více. Zejména mezi ně patřil záběr smlouvy (zda-li bude platností omezena pouze na radarovou stanici v Brdech nebo i budoucí možný pobyt amerických jednotek v ČR), trestní věci (jurisdikce nad americkými vojáky, kteří se dopustí přestupků nebo trestných činů), spoluhrazení škod vzniklých v souvislosti s provozem radaru (česká strana trvala na 100procentní účasti USA, které prosazovaly spoluúčast ČR ve výši 25 procent), odvod daně z příjmu amerických vojáků, odborníků, firem podílejících se na výstavbě radaru a nebo označení motorových vozidel. Zvláště trestní odpovědnost a daňové záležitosti zůstaly podle průběžně vydávaných tiskových prohlášení MZV na pořadu jednání až do jejich konce.

Ve své výsledné podobě se SOFA bude vztahovat pouze na radarovou stanici. Česká republika uhájila právo přednostní jurisdikce, které si chtěly vyhradit USA (jak umožňuje NATO SOFA), s výjimkami případů, kdy se američtí vojáci dopustí přečinů ve službě nebo proti jiným vojákům či majetku a bezpečnosti USA. Smlouva také předpokládá úpravu zdanění podle principů NATO SOFA, tj. všeobecné osvobození od nepřímých daní v souvislosti s výstavbou a provozem radarové stanice a prominutí daně z příjmu pouze těm podnikatelským subjektům, které se budou podílet na výstavbě radarové stanice a které mají povinnost daň z příjmu odvádět v USA.

Lze shrnout, že klíčové otázky v jednání se dotýkaly svrchovanosti ČR. Nikoliv ve smyslu ztráty obecné možnosti rozhodovat, která zůstala zachována, protože česká strana rozhoduje jak o umístění radarové stanice, tak o jejím možném odstěhování (s roční výpovědní lhůtou); spíše šlo o užití svrchovanosti v jistých jasně stanovených oblastech, zejména jurisdikce a zdanění. Pro českou stranu byla zásadní i otázka budoucího zastřešení v dané chvíli jednoznačně dvoustranné bezpečnostní spolupráce pod multilaterální deštník NATO.

Souběžně s dojednáváním Hlavní smlouvy a SOFA probíhala mezi Ministerstvem obrany ČR a zejména MDA (závěrečná jednání v Praze vedl ředitel Henry Obering)³⁴ jednání o spolupráci v oblasti vědy a průmyslu, která 9. července vyústila v uzavření Rámcové dohody – stalo se tak pouhý den po podpisu Hlavní smlouvy, kterou měla podle původního záměru doprovázet. Zahraniční politika v této oblasti vycházela z předpokladu, že česká strana má v souvislosti s umístěním radarové stanice zá-

jem o vědeckou a průmyslovou spolupráci a neuchází se o přímou materiální podporu, např. pomoc při modernizaci armády.³⁵ Záměrem dohody je umožnění zapojení českých vládních a nevládních subjektů do projektu raketové obrany (nejen výstavby a provozu radarové stanice samé) v podobě zadání zakázek a navázání spolupráce v oblastech výzkumu, vývoje a sdílení technologií mezi výzkumnými institucemi a průmyslovými subjekty v ČR a USA, které jsou jinak poměrně přísně regulovány. Vzhledem ke své povaze vstoupila dohoda v platnost výměnou nót, oznamujících ukončení vnitrostátních schvalovacích procedur, a očekávalo se uzavření navazujících prováděcích dohod.

Zástupce ředitele MDA Patrick O'Reilly na konci ledna v této souvislosti uvedl, že české společnosti se budou moci v bezprostřední souvislosti s výstavbou radarové stanice ucházet o zakázky ve výši 90 milionů USD (1,6 miliardy Kč) a poté každoročně o dalších 40 milionů USD (0,7 miliardy Kč).³⁶ Americká vláda rovněž zadala pražskému ČVUT projekt, jehož výstupem měl být výčet možností, jimiž mohou čeští odborníci americké straně prospět. Šlo zejména o obory, jako informační technologie, kybernetika, nanotechnologie a matematika. Podle vyjádření hlavního řešitele po dojednání rámcové dohody v úvahu připadalo 119 českých vědeckých institucí a průmyslových firem.³⁷

V souvislosti s jednáním o umístění radarové stanice si Česká republika a USA vyměnily nóty zakládající tzv. strategický dialog v oblasti vědy, výzkumu, obrany, energetické bezpečnosti, vzdělání a průmyslu, který by se měl uskutečňovat prostřednictvím nejméně jednou ročně konaných jednání.³⁸ První schůzka, které se ve Washingtonu zúčastnili náměstci ministerstev zahraničních věcí a obrany T. Pojar a Martin Barták, se uskutečnila ve dnech 3.–5. září a ČR během ní požádala USA o pomoc při získání moderních vojenských přepravních letounů (nikoli však při jejich pořízení v návaznosti na dojednané smlouvy o umístění radarové stanice). Strategický dialog vedly v této době USA jen s několika zeměmi světa, a proto jeho uzavření lze chápat jako přinejmenším symbolické vyjádření těsných vztahů, které mezi ČR a USA existují. Při setkání ministrů obrany Parkanové a Gatese v Londýně 19. září byla kromě smlouvy SOFA podepsána i *Deklarace o strategické spolupráci*, která předpokládá vznik tzv. *High Level Defence Group*, podporu USA při českých operacích v zahraničí, výměnu zpravodajských informací nebo konzultace k iniciativám projednávaným na půdě NATO.

Změna vízového režimu

Změna vízového režimu, resp. začlenění do programu *Visa Waiver Program*, umožňující americkému ministerstvu vnitra (*Department of Homeland Security*) udělit ČR výjimku ze zákonného pravidla vízové povinnosti, byla předmětem mezivládních jednání a cílem ČZP dlouhodobě. Po zmrazení jednání v souvislosti s teroristickými útoky 11. 9. 2001 vyjádřila americká strana ochotu ČR a další země střední a východní Evropy do programu zařadit na sklonku roku 2006. Následná jednání vyvrcholila právě v roce 2008.³⁹

Přestože tato jednání probíhala souběžně s dojednáváním smluv souvisejících s rozmístěním PRO na území ČR, podle vládních představitelů nebyla nijak pro-

pojena. Na rozdíl od předchozího roku ČZP v této oblasti také pozbyla svůj mnohostranný ráz. Podle původního prohlášení se země tzv. Koalice pro vízovou rovnoprávnost (KVR), která vznikla z popudu české diplomacie v roce 2006 a sdružila nové členské státy EU ve střední a východní Evropě,⁴⁰ po přijetí příslušného amerického zákona v roce 2007 společně rozhodly usilovat o skutečnou „rovnoprávnost“ (tj. ne pouhé udělení výjimky, která může být americkou stranou v budoucnu odebrána) a vyjádřit sounáležitost s těmi členy KVR, např. s Polskem, u nichž výše odmítnutých žádostí (*refusal rate*) překračovala i ze tříprocentní na desetiprocentní zvýšenou mez.⁴¹ Memorandum o porozumění, umožňující zařazení do *Visa Waiver Program* v jeho původním pojetí, však ČR nakonec podepsala sama jako první za návštěvy premiéra Topolánka v USA 26. února. (Podpisu memoranda ministry vnitra I. Langerem a Michaelem Chertoffem předcházelo poslední kolo jednání zástupce amerického ministra vnitra Richarda Bartha s místopředsedou vlády A. Vondrou, ministrem zahraničních věcí K. Schwarzenbergem a ministrem vnitra I. Langerem 6. února.) Lotyšsko a Estonsko následovaly ČR 12. března a během roku 2008 memorandum podepsalo ještě Slovensko, Maďarsko a Litva. Uzavření následných jednání a zprovoznění amerického systému ESTA v polovině roku znamenalo, že první čeští občané mohli bez turistických víz do USA cestovat od 17. listopadu. Samému spuštění nového systému předcházela návštěva amerického ministra vnitra Chertoffa v Praze (27. října).

Principy memoranda jsou na americké straně příslib výjimky z vízové povinnosti pro české občany, kteří doposud k cestě do USA žádali o turistická víza, pokud počet odmítnutých žádostí ročně nepřekročí 10 procent a americké úřady pravidelně kladně vyhodnotí výjimku v souladu s americkými zájmy v oblasti bezpečnosti, vymahatelnosti práva a přistěhovalectví.⁴² Česká strana se naopak zavazuje k účasti v systému ESTA, sdílení údajů o cestujících do USA, ztracených a odcizených cestovních dokladech a k uhrazení repatriace osob, které budou odtamtud vyhoštěny. Zároveň zajistí bezpečnost na letištích v souladu s dohodou mezi EU a USA, která byla uzavřena v roce 2007, a umožní ozbrojený doprovod letadel (tzv. *air marshalls*) v souladu s Memorandem o porozumění, které na české straně uzavřelo Ministerstvo vnitra ČR 14. 11. 2007. V souvislosti se zavedením bezvízového styku ministerstvo vnitra v roce 2008 rovněž dojednalo dvojici zvláštních smluv o zřízení protiteroristického centra v ČR (vzniklo ještě v tomto roce při Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu) a o posilování spolupráce při prevenci a potírání trestné činnosti.

Zaznamenáníhodnou roli v procesu dojednávání Memoranda o porozumění sehrála Evropská komise jako vnější, nicméně poměrně vlivný aktér. Její působení je podrobněji rozvedeno v kapitole věnované EU.

Politika lidských práv

Lidská práva a transformační politika jsou dlouhodobě jedním z klíčových témat české zahraniční politiky. Úzká, byť povětšinou neformální spolupráce s USA v této oblasti pokračovala i v roce 2008, zejména v souvislosti s politickou situací na Kubě, v Barmě a v Bělorusku. Zájmy obou stran se zde dlouhodobě shodují, ačkoliv Česká republika např. na rozdíl od USA pochybovala o významu ekonomické blokády Kuby, protože slovy ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga neplnila svůj účel.⁴³ Sou-

lad pozic s USA znamenal, že se ČR dostávala do okrajového postavení při jednáních EU, jejíž členské státy podpořily uvolnění sankčního režimu v souvislosti se změnami v politickém vedení na Kubě. Souhlas, který v EU česká strana nakonec tomuto uvolnění v červnu vyjádřila, se nicméně podle MZV nijak neodrazil na povaze vztahů ČR a USA v této oblasti, protože americká strana českou pozici pochopila a nadále ČR považuje za nejbližšího spojence v těchto záležitostech uvnitř EU.

Nevídané, avšak pouze dočasné napětí ve vztazích mezi ČR a USA v lidskoprávní oblasti vyvolalo zveřejnění *Zprávy o stavu lidských práv ve světě v roce 2007*, kterou pravidelně vydává americké ministerstvo zahraničních věcí,⁴⁴ a následná ostrá reakce premiéra M. Topolánka, který prohlásil, že „země, která umožňuje mučení zajatců, mě jen těžko může poučovat o tom, jak jsou porušována lidská práva u nás“.⁴⁵ Zpráva hovořila o korupčním prostředí i ve vrcholné politice (jako příklad uváděla vyšetřování předsedy KDU-ČSL Jiřího Čunka, který v tu dobu nicméně vládní funkci nezařítával),⁴⁶ o obtížích vymahatelnosti práva vztahu k romské menšině.⁴⁷ Přes premiérovu prudkou reakci nicméně tato událost vzájemnými vztahy nijak neotřásla.

Ekonomické a kulturní vztahy

V roce 2008 pokračoval dlouhodobý trend relativního poklesu objemu zahraničního obchodu s USA, způsobený posilováním ekonomických vazeb uvnitř jednotného trhu EU. Dostupné údaje o bilanci vzájemného obchodu nicméně dokládají pokračování nárůstu absolutního obrátu a potvrzují pozici USA mezi patnácti nejvýznamnějšími trhy českého odbytu.⁴⁸ Z hlediska ekonomických vztahů byla významná výše zmíněná jednání o zapojení českých průmyslových subjektů do projektu raketové obrany. Toto téma bylo i předmětem schůzky amerického ministra obchodu Carlose Gutierrezze v Praze 3. června. Na pořadu jednání byla i palčivá otázka autorských práv a duchovního vlastnictví, na jejichž problematické dodržování v ČR poukázala dříve vydaná výroční zpráva Amerického obchodního úřadu (*Office of the U.S. Trade Representative*) – ČR se stejně jako v roce 2007 znovu objevila na tzv. *Watch-list Special 301*, což se hrozilo nepříznivě odrazit na obchodních vztazích a přímých zahraničních investicích USA v ČR.

V oblasti kulturních vztahů je třeba se zmínit o otevření České národní budovy v New Yorku 30. listopadu – její rekonstrukce započatá v roce 2003 byla největší investiční akcí českého státu v zahraničí. Kromě konzulátu se sem přestěhovalo i České centrum v New Yorku, které bylo klíčovým aktérem na poli kulturní diplomacie. Z řady akcí, na jejichž pořádání se v roce 2008 podílelo, lze vyzdvihnout výstavu města Zlína a jeho širší prezentace v rámci projektu *ZliNY* (na kterém spolupracovalo s radnicí města Zlína, Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně, generálním konzulátem v New Yorku a agenturami CzechTourism, CzechTrade a CzechInvest), spolupráci na uspořádání úplné retrospektivy filmového díla Miloše Formana v Muzeu moderního umění (MOMA) v druhé polovině února (další retrospektiva pořádaná v tomto roce byla věnována Vojtěchu Jasnému), pokračování projektu výstav laureátů Ceny Jindřicha Chalupického v prostorách centra (v tomto roce zde vystavovala Barbora Klímová s performačním projektem *Replaced/Nahrazeno*), druhý ročník výstavy českého designu, výstavu připomínající významná data českých dějin, zakončená osmičkou,

a pouliční festival k říjnovému výročí české nezávislosti. ZÚ ve Washingtonu jako další významný aktér pokračoval ve spolupráci s washingtonským kinem *Avalon*, kde byla pořádána pravidelná promítání českých filmů. Na podzim uspořádal řadu přednášek, projekcí a konferencí ve spolupráci s Elliot School of International Affairs, George Washington University na téma osudových milníků v československé historii a patnáctého výročí vzniku ČR. Česká vláda se rovněž rozhodla přispět na obnovu muzea českých a slovenských přistěhovalců v Cedar Rapids, Ohio, a podpořit místní českou obec v souvislosti s červnovými záplavami 10 miliony USD.

Další témata, bilaterální návštěvy

Další témata vzájemných vztahů budou pojednána pouze ve zkratce. V širším kontextu bezpečnostních vztahů mezi ČR a USA byly v roce 2008 rozjednány *Prováděcí smlouva o průmyslové bezpečnosti* (v těchto jednáních zastupuje českou stranu Národní bezpečnostní úřad, NBÚ) a vzájemná dohoda mezi ministerstvy obrany o společných výzkumných a testovacích projektech. Kromě toho byla předmětem jednání i možnost uzavření tzv. *Procurement Agreement*, smlouva o vzájemném pořizování materiálu pro účely obrany. Ministerstva obrany ČR a USA také uzavřela mezivládní dohodu o výměně informací v oblasti výzkumu a vývoje (22. února) a české ministerstvo obrany jednalo s USA o opětovném nasazení české elitní jednotky do Afghánistánu v rámci operace *Trvalá svoboda (Enduring Freedom)*, tedy mimo rámec NATO), které po projednání v příslušných výborech schválily obě komory Parlamentu ČR. Tématem vzájemných vztahů bylo i nadcházející české předsednictví EU, o kterém ve Washingtonu např. v listopadu jednali místopředseda vlády pro evropské záležitosti A. Vondra a ministr vnitra I. Langer.

Třikrát navštívil USA prezident Václav Klaus (poslední soukromá cesta v listopadu byla zrušena) – 28. května se za čtyřdenní pracovní návštěvy setkal s viceprezidentem Dickem Cheneyem a guvernérem *Federal Reserve* Benem Bernankem. Během soukromých návštěv v březnu a září pronesl projev na konferencích ke změnám klimatu v New Yorku a účastnil se charitativních večeří.

Druhá cesta premiéra Topolánka, která se měla uskutečnit v říjnu a při které se měl sejít s americkým prezidentem Georgem W. Bushem a poděkovat mu za jeho působení v úřadě a otevřít Českou národní budovu v New Yorku, byla nakonec odložena vzhledem k vnitropolitické situaci v ČR po ohlášení výsledků krajských voleb. Poslanecká sněmovna ratifikovala 5. února dvě dohody uzavřené vládou v roce 2007 – Dohodu o vědeckotechnické spolupráci, sjednanou 6. 9. 2007, a Smlouvu o sociálním zabezpečení, podepsanou o den později.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Hlavní čeští aktéři vyjednávání o protiraketové obraně

Dojednávání zahraničních smluv náleží do kompetence vlády ČR. V souvislosti s rozmístěním PRO byly jejími nejdůležitějšími součástmi ministerstva zahraničních věcí

a obrany. V návaznosti na formát rozložení pravomocí, ustanovený v roce 2007, bylo i v tomto roce hlavním garantem jednání MZV, do jehož gesce náležela i Hlavní smlouva, zatímco ostatní dohody byly dojednávány MO. Pokračovala činnost odborného týmu složeného převážně ze zástupců MZV a MO a vedeného podle právě projednávané smlouvy buď náměstkem ministra zahraničních věcí T. Pojarem, nebo ředitelem Sekce obranné politiky a strategie (SOPS) MO Ivanem Dvořákem. V závislosti na právě probíraném tématu se jednání účastnili i zástupci dalších ministerstev (vnitra, financí, spravedlnosti, životního prostředí, práce a sociálních věcí) a institucí (Nejvyššího státního zastupitelství při projednávání otázek jurisdikce, Generálního ředitelství cel, NBÚ v souvislosti s předáváním a sdílením utajovaných informací).⁴⁹ Na MZV do procesu zahraniční politiky, souvisejícímu s PRO, vstupoval zejména zvláštní tým náměstka Pojara, odbor bezpečnostní politiky a právní sekce, zatímco příslušný teritoriální odbor amerických států zajišťoval prostřednictvím zastupitelského úřadu (ZÚ) ve Washingtonu přehled o politickém vývoji v USA. Na ministerstvu obrany byl vyjednáváním pověřen úsek prvního náměstka ministryně M. Bartáka.

Různá ministerstva se potom vyjadřovala k návrhu *Rámcové dohody o spolupráci v oblasti vědy a průmyslu*. Dalším vládním aktérem byla BRS, která upravila 17. ledna směrnice pro vyjednávání smlouvy SOFA. Nutno podotknout, že zapojení BRS není při dojednávání mezinárodních smluv standardní a podobně jako v předchozím roce je možno přičíst ho snaze posílit politický mandát jednání.⁵⁰ Vláda jako celek schválila Hlavní smlouvu (21. května), smlouvu SOFA (10. září), *Rámcovou dohodu o spolupráci v oblasti vědy a průmyslu* (1. října) a na vědomí vzala (bez připomínkového procesu jednotlivých ministerstev) *Deklaraci o strategické spolupráci* (17. září).⁵¹

Prezident V. Klaus do jednání o umístění PRO přímo nevstupoval. Jeho úloha je ústavně omezena na podpis smluvních listin poté, co je ratifikoval Parlament ČR. Záměru vlády nicméně vyjadřoval konzistentní podporu (mj. i veřejným prohlášením, že právě dojednanou Hlavní smlouvu je připraven „podepsat bez jakéhokoliv váhání“).⁵²

Také Poslanecká sněmovna byla po většinu roku 2008 spíše pasivním aktérem, který byl na pravidelných schůzích a zasedání Zahraničního výboru a Výboru pro obranu zpravován o průběhu vládních jednání, ačkoli podle opozičních stran (ČSSD, KSČM) neuspokojivým způsobem.⁵³ Není bez zajímavosti, že opoziční strany o intenzivnější zapojení PSP do procesu utváření zahraniční politiky v této oblasti několikrát neúspěšně usilovaly. ČSSD tak na jaře vyzvala vládu, aby dala smlouvy před jejich podpisem sněmovnou projednat a požádala v souvislosti s nimi o důvěru.⁵⁴ Podobně opoziční poslanci neuspěli 7. května s návrhem hlasování, které by vládu zavázalo jednání s USA přerušit. Motívem těchto snah byla nejistá podpora dojednaným smlouvám – na rozdíl od Senátu ČR, který smlouvy jako první ratifikoval 27. listopadu. Po podpisu smluv se opozici nepodařilo prosadit k projednání návrh o uskutečnění referenda (23. září), od kterého si vzhledem k průzkumům veřejného mínění rovněž slibovala zhacení jejich ratifikace, předání smluv k posouzení Ústavnímu soudu (podobně jako v případě *Lisabonské smlouvy*), ani schvalování smluv ústavní většinou, navrhané KSČM, a vyřazení projednávání smluv z programu schůze, na které bylo zařazeno (29. října) – s opozicí přítom o posledním zmíněném návrhu hlasovaly i dvě poslankyně vládní Strany zelených.

Smlouvy byly nakonec sněmovnou na konci října projednány, hlasování o jejich ratifikaci se zde však nakonec do konce roku neuskutečnilo poté, co 25. listopadu poslanci těsně neschválili program další schůze, na který mělo být hlasování zařazeno. Zajímavým momentem jednání během léta byla zveřejnění údajné nabídky, kterou ODS učinila ČSSD a Straně zelených – podporu *Lisabonské smlouvy* výměnou za jejich souhlas s umístěním PRO. Zprávy o podobném výměnném obchodu se potom objevily znovu v prosinci. Ukazuje to na ochotu přinejmenším části vlády, poslanců a senátorů v podmínkách nejisté ratifikace dojednaných smluv propojit tuto tematickou oblast se zcela jinou, ale podobně významnou otázkou, jako případ tzv. *issue-linkage*.

Hlavní čeští aktéři vyjednávání o změně vízového režimu

Zahraniční politika v této tematické oblasti se odehrávala výhradně na vládní úrovni. Do procesu tak přímo nevstoupil ani prezident, ani parlament. Na rozdíl od roku 2007, kdy významnou součástí procesu na české straně bylo ovlivnění členů amerického Kongresu, aby vyjádřili souhlas s příslušným zákonem, a mimořádnou roli tak sehrával ZÚ ve Washingtonu a jeho prostřednictvím i MZV, v roce 2008 se těžiště přesunulo k Ministerstvu vnitra ČR, které dojednalo Memorandum o porozumění a vedlo i následná technická jednání o prováděcích dohodách. MZV se však nadále prostřednictvím Odboru amerických států (OAS) účastnilo všech jednání.⁵⁵ Vláda jako celek projednala Memorandum o porozumění ještě předtím, než je ministr vnitra I. Langer ve Washingtonu podepsal.

Účast parlamentu a formálně i prezidenta ČR vyžadovala pouze prováděcí dohoda o posilování spolupráce při prevenci a potírání trestné činnosti (projednána vládou 3. listopadu a podepsána ministrem vnitra I. Langerem a velvyslancem USA v ČR R. W. Graberem 11. listopadu). Proces ratifikace v parlamentu však nebyl do konce roku završen a dohoda tak nemohla být předána k podpisu prezidentovi.

Hlavní čeští aktéři ve dvoustranných vztazích s USA v oblasti lidských práv

Na české straně vstupují do procesu zahraniční politiky v této tematické oblasti především Odbor lidských práv a transformační politiky a Odbor Organizace spojených národů na MZV, Stálá mise při OSN a ZÚ Washington, zvláště aktivní v podpoře kubánského exilu (jeho činnost vynesla velvyslanci Petru Kolářovi obvinění ve státním kubánském tisku, že je dlouhodobým agentem CIA).

Podstátní aktéři a samosprávy ve dvoustranných vztazích s USA

Zahraniční vztahy českých podstátních aktérů a samospráv vytvářejí bohatou texturu, kterou lze na tomto místě pouze nastínit. Ve vztahu k samosprávným celkům je možno potvrdit pokračování trendu z předchozího roku, kdy kraje (VÚSC) zaostávaly za městy, což je vysvětlitelné rozdílným ústavním vymezením českých VÚSC a amerických států a jejich poměrně krátké působení jako strukturální překážkami, a upřednostňování přeshraniční spolupráce jako subjektivními preferencemi.

Za příklady spolupráce navázané mezi nestátními aktéry lze uvést institucionalizaci vztahů mezi Mezinárodním klinickým výzkumným střediskem (ICRC) univerzitní nemocnice sv. Anny v Brně a prestižní americké kliniky Mayo (do projektu,

který by měl být završen v roce 2012, přispěje 2,9 miliardy Kč i česká vláda);⁵⁶ dohodu mezi Magistrátem hl. města Prahy a Komisí USA pro ochranu amerického dědictví v zahraničí o spolupráci při obnově pomníku prezidenta Woodrowa Wilsona v parku před pražským Hlavním nádražím (finančně se na znovuumístění sochy v roce 2009 zúčastní město společně se sdružením *American Friends of the Czech Republic*, Američtí přátelé ČR); rovněž dohodu mezi americkou zbrojovkou Northrop Grumman Space and Missions Systems a Akademií věd ČR o výměně důvěrných informací v souvislosti s projektem raketové obrany.

Činnost ČSSD přivedla premiéra Topolánka (ODS) v roce 2008 až k obvinění, že strana vedla v kontextu tématu rozmístění PRO na území ČR „alternativní zahraniční politiku“.⁵⁷ Přestože se toto obvinění bezprostředně dotýkalo zahraniční cesty a jednání představitelů ČSSD v Rusku, byla nejsilnější opoziční strana činná i v jednáních s USA. Neúčastnila se sice samého procesu dojednávání smluv (ačkoliv o aktivní účast prostřednictvím zapojení Poslanecké sněmovny usilovala), stejně jako v předchozím roce se předseda ČSSD Paroubek scházel s téměř všemi americkými vyjednávači obou klíčových smluv, kteří do ČR přijížděli. Ministryni zahraničních věcí C. Riceové zaslal potom 30. května otevřený dopis, v němž se jí s poukazem na ohrožení dobrých vztahů mezi ČR a USA pokoušel od podpisu sjednávaných smluv odradit.⁵⁸

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI USA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Podobně jako politická i veřejná diskuse se ve vztahu k dvoustranným vztahům s USA soustředila na dvě klíčová témata: radarovou stanici a v menší míře na změnu vízového režimu. Ve věci dojednávání smluv o PRO čelila vláda kritice nejen politické opozice, ale podle průzkumů veřejného mínění i převažující části české veřejnosti a organizované činnosti uskupení občanské společnosti, které umístění radaru odmítaly.

Nepřízeň veřejného mínění dokládají např. pravidelné průzkumy Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM)⁵⁹ a agentury STEM. Podle jejího šetření z poloviny roku, které potvrdilo (byť slabou) převahu hlasů odmítajících PRO, se nicméně 72 procent vyslovilo pro to, aby Evropa měla účinný systém obrany proti raketám dlouhého doletu.⁶⁰ Lze proto usuzovat, že diskurz vnějšího ohrožení není českou veřejností *a priori* odmítán a problémem ve vztahu k projektu PRO je spíše její protiamerické naladění, popř. pociťovaný nedostatek multilaterálnosti.

Ve veřejné diskusi v důsledku pokrytí svých akcí sdělovacími prostředky výrazněji převažovali organizovaní odpůrci umístění PRO v ČR, zejména iniciativa *Ne základnám* a organizace Greenpeace (jejichž akce otevřeně podporovali i ČSSD a KSČM). Značné publicitě se dostávalo jejich demonstracím i protestní hladovce představitelů *Ne základnám* – jejich příznivci hovořili o hrdinství, kritici a vládní představitelé o vydírání (není bez zajímavosti, že senátoři ČSSD se následně rozhodli uspořádat řetězovou hladovku, jejímž cílem měl být roční odklad jednání, tedy vyvíjet politický tlak na vládu mimo existující politické rozhodovací struktury). Pozornost sdělovacích pro-

středků upoutalo i více než měsíční obsazení kóty 718,8 hnutím *Greenpeace* – zde stojí za to podotknout, že hnutí se nesnažilo zviditelnit argumenty související s ekologií; leitmotivem jejich protestu bylo heslo *Nechci být terčem!*

Přestože lze říci, že i veřejná, podobně jako politická diskuse se soustředila kolem témat suverenity, ohrožení a zisků a ztrát, diskurz ohrožení mezi odpůrci výstavby radarové stanice zde ale nad ostatními převažoval. Ti, kdo se radaru ve veřejné diskusi zastávali, potom poukazovali kromě ohrožení ze strany Íránu (nebo Ruska) i na význam upevnování transatlantického pouta, případně vděčnost USA za úlohu, kterou sehrály v československých a českých dějinách.⁶¹

Na rozdíl od čilé politické diskuse nevyvolalo téma odstranění vízové povinnosti větší názorové střety ve veřejné diskusi. Lze to přikládat převažujícímu přesvědčení, že bezvízový styk s USA bude prospěšný z praktického hlediska a povede k odstranění nerovnováhy, která byla v této oblasti mezi ČR a USA nastolena v roce 1990.

ZÁVĚR

Spojené státy sehrávaly v české zahraniční politice mimořádnou úlohu. Intenzita vzájemných vztahů vzrostla, o čemž vypovídají i dvě setkání premiéra M. Topolánka s americkým prezidentem G. W. Bushem, a podle prohlášení obou stran došlo k prohloubení a utužení vzájemného partnerství. Ve dvou tematických oblastech, rozmístění PRO na území ČR a odstranění vízové povinnosti pro české občany, vyvrcholila několikaletá jednání, kdežto v třetí významné oblasti vzájemných vztahů, politice lidských práv, pokračovala dlouhodobě těsná spolupráce. Z teoretického hlediska je možno říci, že dynamiku vzájemných vztahů a provádění zahraniční politiky zejména v oblasti raketové obrany ovlivňovaly vnitropolitické okolnosti v ČR (nejistá podpora pro dojednané smlouvy v Poslanecké sněmovně se odrazila v načasování schvalovacího procesu); naproti tomu do procesu jednání o udělení výjimky z vízové povinnosti pro české občany poměrně významně zasáhla jako vnější aktér EK.

Vládní politici (zejména z ODS) si výsledky vyjednávacích procesů a utužení vazeb mezi ČR a USA obecně pochvalovali. Také dotazovaní ministerští úředníci shodně hovořili o kvalitativním i kvantitativním posunu ve vzájemných vztazích v posledních letech, příp. o potvrzení pověsti ČR jako spolehlivého spojence USA. Žádné záporné, nedostatky nebo neshody v těchto vztazích obecně nenacházeli.

Přesto lze na základě výše podaného rozboru na jisté prvky provádění ČZP ve vztahu k USA nahlížet kriticky. V souvislosti se záměrem účinně se zapojit do projektu raketové obrany šlo především o neschopnost vlády zajistit pro tento cíl širší politický a veřejný konsenzus. Za neúspěšnou lze považovat kampaň řízenou vládním zmocněncem pro radar Tomášem Klvaňou – podle průzkumů CVVM přibližně dvě třetiny lidí trvale vyjadřovali s umístěním radarové stanice svůj nesouhlas; a přestože vládní zmocněnec tvrdil, ostatně nanejvýš diskutabilně, že jeho úkolem bylo pouze zprostředkovat veřejnosti informace o PRO, ve stejných průzkumech veřejného mínění podobné procento lidí cítilo, že nemají k vytvoření názoru dostatek podkladů. Nedostatek veřejného konsenzu se odrazil i v politických debatách, protože otevřeně

deklarovaný nesouhlas s umístěním radarové stanice se stal tématem mobilizujícím podporu pro opoziční strany, zejména ČSSD. Hrozilo tak, že zdroje vynaložené do jednoho a půl roku trvajících jednání vejdou vniveč. Zdali se tak stane, nebo ne, je otázka, na kterou bude moci odpovědět až příští vydání této ročenky.

V tematické oblasti odstranění vízové povinnosti pro české občany je nutno podotknout, že v rozporu s tvrzením české vlády (a v rozporu s cílem, který sama sledovala) výsledná podoba ujednání nezavedla vízovou rovnoprávnost, ale spíše výjimku z pravidla. Lze také namítat, že česká strana zvolila upřednostnění partikulárního národního zájmu před společným zájmem EU. Proti tomu je nicméně možno říci, že tento zájem nebyl ve sledovaném období jasně definován, a dokonce je možno oprávněně usuzovat, že zejména starší členské státy EU, které se jím zaštiťovaly, tím mohly sledovat vlastní národní zájmy (zachování současného stavu skutečně bezvízového styku před nuceným zavedením systému ESTA).

Poznámky

- ¹ On-line: (www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=35347, cit. 23. 10. 2008).
- ² Korespondence s Kanceláří strategie, analýz a projektového řízení, 9. 10. 2008.
- ³ Zápis z jednání zahraničního výboru č. 21. On-line: (www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=26408, cit. 23. 10. 2008).
- ⁴ Podobně jako loni je nutno čtenáře zajímajícího se podrobněji o bezpečnostní dimenzi dvoustranných vztahů s USA nebo systém raketové obrany v širším zahraničněpolitickém kontextu vztahů k NATO nebo k Ruské federaci odkázat na další příslušné kapitoly v tomto svazku. Naopak na rozdíl od loňského vydání je zde více prostoru věnováno veřejné a politické diskusi související s jednáním o umístění radarové stanice v ČR, protože toto téma již není součástí zvláštní kapitoly věnované diskurzu.
- ⁵ Česká tisková kancelář, 27. 6. 2008.
- ⁶ Česká tisková kancelář, 20. 3. 2008.
- ⁷ Česká tisková kancelář, 6. 4. 2008.
- ⁸ Srv. závěrečnou deklaraci bukurešťského summitu NATO a vyjádření generálního tajemníka Jaapa de Hoop Scheffera na květnové konferenci o raketové obraně, pořádané na MZV. Česká tisková kancelář, 5. 5. 2008.
- ⁹ Viz např. Uhl, Petr: *Kdo koho vydírá*. Právo, 3. 6. 2008. Tento komentář je názorným příkladem propojení diskurzu ohrožení (vzrůstajícího v důsledku budování systému raketové obrany, který „ohrožuje bezpečnost státu“) s diskurzem suverenity, neboť „ohrožení“ je důsledkem „řit'olezectví“.
- ¹⁰ Česká tisková kancelář, 29. 10. 2008.
- ¹¹ Česká tisková kancelář, 27. 11. 2008.
- ¹² Česká tisková kancelář, 4. 9. 2008.
- ¹³ Česká tisková kancelář, 9. 9. 2008.
- ¹⁴ Česká tisková kancelář, 29. 10. 2008.
- ¹⁵ *Předseda vlády Topolánek v Senátu ČR*. České noviny, 27. 11. 2008.
- ¹⁶ Česká tisková kancelář, 29. 10. 2008.
- ¹⁷ Česká tisková kancelář, 17. 2. 2008.
- ¹⁸ Drulák, Petr (2008): *Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008.
- ¹⁹ Česká tisková kancelář, 8. 7. 2008.

- ²⁰ Smlouva navazuje a odkazuje na tzv. NATO SOFA, uzavřenou 19. 6. 1951 v Londýně. Tato smlouva předpokládá, že strany mohou své vztahy v této oblasti dále upravovat dvoustrannými dohodami.
- ²¹ *Bezpečnostní strategie České republiky*, čl. 43. On-line: (www.army.cz/files/8492/Bezpe_nostn_strategie_R_-_prosinec_2003.pdf), cit 17. 11. 2007).
- ²² Smlouvy zde nebudou analyzovány po obsahové stránce, protože důraz je kladen na povahu procesu utváření a provádění české zahraniční politiky vůči USA. Texty je možno nahlédnout on-line: (www.army.cz/scripts/detail.php?id=8755), cit. 21. 10. 2008).
- ²³ Původně zmiňovaným termínem bylo výročí Pražského povstání 5. května, ale americká ministryně zahraničních věcí pracovní cestu do ČR odložila.
- ²⁴ První změnu směrnic schválila BRS již 17. ledna 2008.
- ²⁵ Podle údajů Ministerstva obrany ČR proběhlo v letech 2007–2008 ke smlouvě SOFA celkem osm kol vyjednávání, trvajících dohromady 25 dní. Tiskové prohlášení Ministerstva obrany ČR k podpisu smlouvy SOFA, 19. 9. 2008. On-line: (www.army.cz/scripts/detail.php?id=12055).
- ²⁶ *New York Times*, 3. 3. 2009.
- ²⁷ Česká tisková kancelář, 14. 1. 2008.
- ²⁸ Česká tisková kancelář, 23. 1. 2008.
- ²⁹ Česká tisková kancelář, 6. 3. 2008.
- ³⁰ Česká tisková kancelář, 9. 4. 2008.
- ³¹ Česká tisková kancelář, 9. 3. 2008.
- ³² Česká tisková kancelář, 4. 4. 2008.
- ³³ *Bucharest Summit Declaration*, 3. 4. 2008. On-line: (www.summitbucharest.ro/en/doc_201.html), cit. 18. 10. 2008).
- ³⁴ Na pořad schůzek se toto téma dostalo i za únorové návštěvy ministerského předsedy M. Topolánka v USA a amerického ministra obchodu Carlose Gutierrezze v Praze 3. června.
- ³⁵ Takový byl i závěr zasedání BRS 15. dubna.
- ³⁶ Česká tisková kancelář, 29. 1. 2008.
- ³⁷ Česká tisková kancelář, 10. 7. 2008.
- ³⁸ Přestože šlo o projev ryze dvoustranných vztahů, odkazuje se na čl. 5 Washingtonské smlouvy o NATO (1949) jako na základní kámen bezpečnostních vztahů obou zemí.
- ³⁹ Podrobněji k procesu a okolnostem jednání včetně rozhodovacího procesu na americké straně viz kapitolu o vzájemných vztazích mezi ČR a USA v loňském vydání této ročenky.
- ⁴⁰ Jejímí členy byla ČR, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko a později přistoupivší Rumunsko.
- ⁴¹ V roce 2007 činil počet odmítnutých žádostí českých občanů 6,7 procenta – šlo o znatelný pokles oproti předešlému roku, kdy americký konzulát odmítl 9,4 procenta žádostí. Česká tisková kancelář, 4. 2. 2008.
- ⁴² Plný text memoranda je dostupný on-line: (www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=31895), cit. 25. 10. 2008).
- ⁴³ Zápis z jednání zahraničního výboru č. 21, op. cit.
- ⁴⁴ *Country Report on Human Rights Practices, Czech Republic*. On-line: (www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100555.htm), cit. 25. 10. 2008).
- ⁴⁵ Česká tisková kancelář, 12. 3. 2008.
- ⁴⁶ Jiří Čunek se v dopise obrátil na amerického velvyslance v Praze Richarda Grabera a uvedené údaje označil za nepřesné a nepravdivé. Po osobním setkání se však spokojil s písemným vyjádřením velvyslanectví, že zpráva vychází z různých zdrojů a příští rok bude aktualizována.
- ⁴⁷ Tato otázka byla i hlavním tématem rozhovorů za návštěvy skupiny členů amerického Kongresu v Praze 19. února při cestě na zasedání OBSE ve Vídni. Setkali se zde s předsedou Senátu Přemyslem Sobotkou, ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamilou Stehlikovou, náměstkem ministra zahraničních věcí Janem Kohoutem a zástupci romských i židovských obcí.
- ⁴⁸ Podle údajů Ministerstva průmyslu a obchodu ČR činil v prvním pololetí vývoz ČR 1282,4 milionu Kč, dovoz 1455,4 milionu Kč a celkový obrat tedy 2737,8 milionu Kč při saldu z pohledu ČR ve výši 173 milionů Kč. *Spojené státy americké: obchodní a ekonomická spolupráce s ČR*. On-line:

(www.businessinfo.cz/cz/sti/spojene-staty-americke-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000804/#sec2, cit. 25. 10. 2008).

- ⁴⁹ Podrobněji k tomuto procesu viz kapitola o vzájemných vztazích ČR a USA v loňském vydání této ročenky.
- ⁵⁰ Podle vládního usnesení č. 131/2004, obsahujícího „Směrnici pro sjednávání, vnitrostátní projednávání, provádění a ukončování platnosti mezinárodních smluv“, náleží schvalování těchto směrnic ministři, jehož úřad má dojednávání smluv na starosti. V tomto případě by tedy šlo o ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga.
- ⁵¹ Předseda vlády byl vzhledem k časové tísní – deklarace měla být podepsána na setkání ministrů obrany Parkanové a Gatese v Londýně už o dva dny později – požádán u udělení výjimky z přípomínkového řízení.
- ⁵² Česká tisková kancelář, 9. 7. 2008.
- ⁵³ Tyto strany se mj. pokusily hlasováním přimět premiéra M. Topolánka, aby sněmovně sdělil své postoje před únorovou zahraniční cestou do USA, kde se setkal s prezidentem Bushem. Návrh byl nicméně zamítnut. S poslanci se sešel 17. ledna ředitel MDA Obering a za své návštěvy Prahy s nimi 8. července hovořila i ministryně zahraničních věcí Riceová.
- ⁵⁴ Česká tisková kancelář, 4. 4. 2008.
- ⁵⁵ Podle údajů poskytnutých MZV má tento odbor pro záležitosti související s navázáním bezvízového styku zvláštního pracovníka, který se věnuje téměř výhradně tomuto tématu. Korespondence s odborem amerických států, 16. 10. 2008.
- ⁵⁶ Press Release, U.S. Embassy in Prague, 7. 10. 2008.
- ⁵⁷ Česká tisková kancelář, 25. 3. 2008.
- ⁵⁸ Nicméně na přímou výzvu iniciativy *Ne základnám* se odmítl zavázat, že smlouvy v případě, že se znovu stane ministerským předsedou, vypoví. Česká tisková kancelář, 30. 5. 2008.
- ⁵⁹ Podle CVVM se asi dvě třetiny lidí pravidelně vyjadřovaly proti umístění radaru. Linie mezi příznivci vedly podle průzkumů mezi příznivci ODS a dalších parlamentních stran (opozičních a v menší míře i koaličních), lidmi s vyšším i nižším vzděláním a příjmem. Srv. *Občané o americké radarové základně v ČR – září 2008*. On-line: (www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100825s_pm81003.pdf, cit. 23. 10. 2008).
- ⁶⁰ Česká tisková kancelář, 23. 7. 2008.
- ⁶¹ Tento postoj formuloval např. bývalý prezident Václav Havel, mj. při diskusi za své návštěvy Velké Británie. Česká tisková kancelář, 27. 9. 2008.